

ОПЕРАЦІЙНО-РЕГУЛЯТИВНА СКЛАДОВА ГОТОВНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

У статті висвітлено результати емпіричного дослідження рівнів розвитку та чинників операційно-регулятивної складової готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з обдарованими дітьми.

Ключові слова: психологічна готовність, професійна діяльність, вихователі дошкільних навчальних закладів, обдаровані діти.

Постановка проблеми

Необхідність перегляду системи традиційної навчально-виховної роботи базується на нових соціальних завданнях розвитку обдарованої дитини, у контексті яких її виховання й навчання розглядають з урахуванням потенційних задатків, вікових можливостей дитини та актуальних завдань її розвитку.

Якщо навчання спирається на потенційні можливості дитини, які ширші від того, що вже реалізовано в діяльності, розвиток іде далі, дошкільники набувають знань на кожному етапі взаємодії, відкривають можливості засвоєння більш складних операцій і понять [1]. Отже, від методичної організації діяльності вихователів, умінь і навичок роботи з обдарованими дітьми залежить, якою мірою буде проходити розвиток дошкільників.

У процесі роботи вихователів з обдарованими дітьми виникає необхідність диференціації та індивідуалізації відповідних підходів, в яких на основі розвинутих умінь і навичок, вихователь має можливість підвищити результативність розвивальної взаємодії з обдарованими дошкільниками.

Виходячи з цього, метою нашого дослідження стало визначення рівнів та чинників розвитку операційно-регулятивної складової психологічної готовності вихователів ДНЗ до роботи з обдарованими дітьми як прояву професійних умінь і навичок оптимізації розвивальної взаємодії в умовах сьогодення.

Відповідно до розробленої нами моделі психологічної готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми у змісті даної складової було виокремлено прогностичні, контрольно-коригувальні навички та вміння вихователів, а також їхні навички та вміння ефективної комунікації, саморегуляції й самопрезентування в системі «вихователь — обдарована дитина» (табл. 1).

Таблиця 1

Операційно-регулятивна складова готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми

Структура операційно-регулятивної складової	Комплекс умінь і навичок, необхідних для ефективної розвивальної взаємодії вихователів і обдарованих дошкільників
1	2
Прогностичні вміння та навички	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення перспективи розвитку обдарованої дитини. 2. Навички та вміння розроблення індивідуальних планів і стратегій розвитку задатків і здібностей обдарованої дитини
Контрольно-коригувальні вміння та навички	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснення контролю та необхідної корекції в навчально-виховному процесі. 2. Використання в роботі різних стилів взаємин вихователів з обдарованою дитиною залежно від особливостей дошкільника та вимог ситуації. 3. Уміння та навички надавати методичну і контролюючу допомогу батькам
Навички та вміння ефективної комунікації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уміння та навички встановлення контакту на основі розуміння й позитивного впливу на мотивацію та творчий характер діяльності дошкільників. 2. Уміння та навички використання широкого спектру засобів для досягнення продуктивності спілкування з великою кількістю вихованців одночасно. 3. Уміння та навички отримувати у процесі спілкування інформацію про особливості розвитку і спрямованості дитини

1	2
Навички та вміння саморегуляції і самопрезентування вихователів у розвивальній взаємодії	1. Уміння створювати образ вихователя, який позитивно сприймається дітьми. 2. Уміння і навички самоконтролю емоційних проявів. 3. Уміння і навички передбачати враження, яке проектується у процесі спілкування довшоколішніх. 4. Уміння і навички саморегуляції у процесі взаємодії з обдарованими дітьми

Методичну базу дослідження становили: методика визначення рівнів спрямованості вихователів до взаємодії з обдарованими дітьми П. Торранса [4], методика самомоніторингу М. Снайдера [5], авторські методики «Стилі стосунків з обдарованою дитиною» і «Моделювання оптимальної педагогічно-виховної взаємодії в системі «вихователь — обдарована дитина». За досліджуваних було обрано 200 вихователів ДНЗ, яких розподілено на групи залежно від типу навчального закладу, віку, стажу виховної діяльності. Дослідження відбувалося впродовж 2010 р. у дошкільних навчальних закладах м. Києва.

Виклад основного матеріалу

Емпіричне дослідження особливостей сформованості *операційно-регулятивної* складової готовності вихователів ДНЗ до розвивальної взаємодії в процесі роботи з обдарованими дітьми проводилось відповідно до визначених на теоретичному рівні аналізу показників. Насамперед, за тестом П. Торранса визначено рівні спрямованості вихователів до взаємодії з обдарованими дітьми (табл. 2).

Таблиця 2

Рівні спрямованості вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з обдарованими дітьми

Рівень спрямованості	Кількість досліджуваних, %
Низький	80,7
Середній	18,8
Високий	0,5

З даних, наведених у табл. 1, випливає, що переважна кількість досліджуваних (80,7%) не орієнтована на взаємодію з обдарованими дітьми у повному обсязі. Більш привабливою для вихователів є робота з дитиною, яка не потребує додаткових зусиль: необхідність розроблення індивідуальних прийомів і моделей взаємодії, які можуть допомогти скоригувати поведінку дошкільників, «вирівняти» їхній нерівномірний інтелектуальний розвиток, посилити пізнавальну мотивацію, знизити конфліктогенність тощо.

На наступному етапі дослідження за авторською методикою «Стилі стосунків з обдарованою дитиною» отримано результати, за якими більша частина опитаних провідним стилем розвивальної взаємодії обирають демократичний, а авторитарний і ліберальний стилі практично не використовують. Але при формуванні оптимального стилю в роботі важливо гнучко використовувати всі стилі залежно від ситуативної необхідності. В даному випадку цього не вистачає: лише десята частина вихователів гнучко використовує стилі взаємодії з дошкільниками (табл. 3).

Таблиця 3

Стилі стосунків вихователів дошкільних навчальних закладів з обдарованими дітьми

Рівень вираженості гнучкого стилю стосунків	Кількість досліджуваних, %
Низький	29,8
Середній	68,7
Високий	10,5

Подібні результати було встановлено й при дослідженні навичок і вмінь ефективної комунікації за методикою «Моделювання оптимальної педагогічно-виховної взаємодії «вихователь — обдарована дитина» (табл. 4).

Таблиця 4

**Рівні майстерності моделювання оптимальної педагогічно-виховної взаємодії
«вихователь — обдарована дитина»**

Моделювання оптимальної педагогічно-виховної взаємодії «вихователь — обдарована дитина»									
Рівень прояву	Кількість досліджуваних, %							Майстерність взаємодії	Моделювання стилю взаємодії
	Сит. 1	Сит. 2	Сит. 3	Сит. 4	Сит. 5	Сит. 6	Сит. 7		
Низький	34,5	22,6	12,1	30,7	24,4	36,9	16,4	35	35,8
Середній	27,4	43,3	42,8	34,3	35,5	22,6	38,4	28	55,8
Високий	38,1	34,1	45,1	34,9	40,1	40,5	45,2	37	8,4

В ситуації 1 респонденти працювали над розв'язуванням задачі щодо необхідності створення можливості розвитку інтелектуальної обдарованості за відсутності вмотивованості батьків до підтримки розвитку природних можливостей дитини. Розроблення кроків навчально-виховних дій з підтримки особистого заохочення дитини до реалізації здібностей за відсутності зацікавленості і підтримки близьких, уміння й навички розвивальної роботи з розвитку інтелектуальної обдарованості дошкільників на високому рівні виявили 38,1% вихователів, на середньому — 27,4% і 34,5% на низькому рівні.

В ситуації 2 вихователям необхідно було знати засоби заохочення дитини в різнобічному розвитку, відійти від однобічного поглиблення її в певну сферу. Уміння й навички розвивальної роботи із загальною і спеціальною обдарованістю на високому рівні виявили 34,1% вихователів, на середньому рівні опинились 43,3% опитаних і на низькому 22,6% вихователів.

За результатами аналізу ситуації 3 вивчалися вміння та навички моделювання ефективної результативної взаємодії для досягнення одночасно різних цілей у системі «вихователь-обдарована дитина». Встановлено, що високий рівень таких умінь мають лише 45,1% опитаних. На середньому рівні перебувають 42,8%, на низькому рівні майстерності — 12,1% вихователів.

У ситуації 4 респонденти спробували проаналізувати причини, наслідки і знайти оптимальний вихід з проблеми ускладненої адаптації обдарованої дитини до дитячого садочка за умови збереження природних тенденцій розвитку й необхідності використання корекції стосунків у дитячому колективі. На високому рівні із завданням впоралися 34,9% вихователів, 34,3% опитаних перебували на середньому рівні і на низькому рівні — 30,7% вихователів.

У ситуації 5 вихователі мали можливість проявити майстерність щодо підтримки і розвитку мотивації обдарованої дитини до навчання, надати відповідні рекомендації батькам. На високому рівні змогли впоратися з цим завданням 40,1% вихователів, на середньому — 35,5%, на низькому — 24,45% респондентів.

У ситуації 6 вихователі виявили рівень майстерності щодо використання творчого природного потенціалу дитини в цілях її особистого розвитку та розвитку групи однолітків одночасно. На високому рівні виявилось 40,5% вихователів, на середньому — 22,6%, не змогли впоратись із ситуацією 36,9% працівників ДНЗ.

У ситуації 7 вихователі спробували знайти способи ефективного регулювання самосприйняття особистого «Я» обдарованою дитиною в контексті підтримки різнобічного розвитку дошкільника за умови врахування особистих бажань дитини, підтримки позитивного самосприйняття особистого «Я» дитиною. На високому рівні майстерності ефективного моделювання розв'язання даної ситуації були 45,2% опитаних, на середньому — 38,4% і на низькому рівні — 16,4% опитаних.

Отже, найбільше запитань у моделюванні позитивно-продуктивного виходу із ситуацій у опитаних викликали: проблеми адаптації обдарованої дитини в дитячому колективі, підтримки та розвитку інтелектуальної обдарованості, креативного мислення дошкільника. Менше труднощів у вихователів викликали ситуації регулювання взаємовідносин у системі «вихователь-обдарована дитина», надання підтримки в самосприйнятті особистого «Я» обдарованою дитиною і спрямування дошкільника на розвиток індивідуальності.

Групу навичок і вмінь саморегуляції вихователів становлять уміння і навички майстерності особистого самопрезентування у спілкуванні з різними категоріями людей; уміння й навички гнучкого реагування на можливі ситуативні зміни в роботі; уміння й навички самоконтролю емоційних проявів; уміння та навички передбачати враження, яке проектується у процесі спілкування на довколишніх; вміння створювати образ вихователя, який позитивно сприймається дітьми; уміння самопрезентувати себе, контролювати особисту поведінку та реагування довколишніх тощо. Дані навички й уміння ми вивчали за допомогою тесту самомоніторингу М. Снайдера (табл. 5).

Таблиця 5

Рівні саморегуляції і самопрезентування вихователів у розвивальній взаємодії

Рівень вираженості	Кількість досліджуваних, %
Низький	40,6
Середній	55,8
Високий	3,6

Як випливає з табл. 5, низький рівень мають 40,6% вихователів, високий — 3,6%. Привертає до себе увагу той факт, що оптимальний, середній рівень мають лише 55,8% досліджуваних. Це дає нам можливість констатувати недостатню здатність вихователів виявляти і проектувати широкий спектр емоційного забарвлення вихованцям вербальним і невербальним шляхом, демонструвати складні риси особистого характеру і поведінкових реакцій для досягнення певного результату в розвивальній роботі, майстерність використання різноманітних стратегій взаємодії, адаптивність, гнучкість тощо. Одним з можливих психологічних пояснень недостатнього рівня самомоніторингу може бути робота в обстановці «довготривалого професійного стресу середньої напруженості», в умовах постійної потреби повної самовіддачі, самоконтролю, уваги та відповідальності за вихованців, що може сприяти професійному виснаженню, створенню емоційного дистанціювання від вихованців як прояв самозахисної реакції.

Узагальнення результатів дало змогу визначити рівні розвитку операційно-регулятивної складової готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з обдарованими дітьми в цілому (табл. 6).

Таблиця 6

Рівні розвитку операційно-регулятивної складової готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з обдарованими дітьми

Рівень розвитку	Кількість досліджуваних, %
Низький	55,0
Середній	41,9
Високий	3,1

З даних табл. 6 випливає, що лише 3,1% досліджуваних мають високий рівень розвитку вмінь і навичок роботи з обдарованими дітьми. Водночас переважна більшість вихователів мають недостатній рівень розвитку відповідних вмінь і навичок (низький рівень — 55,0% і середній — 41,9 % досліджуваних).

На наступному етапі нашого дослідження було встановлено відмінності в розвитку операційно-регулятивної складової готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з обдарованими дітьми за віком, стажем професійної діяльності та типом навчального закладу.

Зокрема, за критерієм χ^2 були виявлені особливості рівнів сформованості операційно-регулятивної складової готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми залежно від їхнього віку (рис. 1).

Як видно з рис. 1, йдеться про наступну тенденцію: із збільшенням віку вихователів рівень вмінь і навичок роботи з обдарованими дітьми стає меншим.

Подібні результати було встановлено й щодо стажу професійної діяльності вихователів.

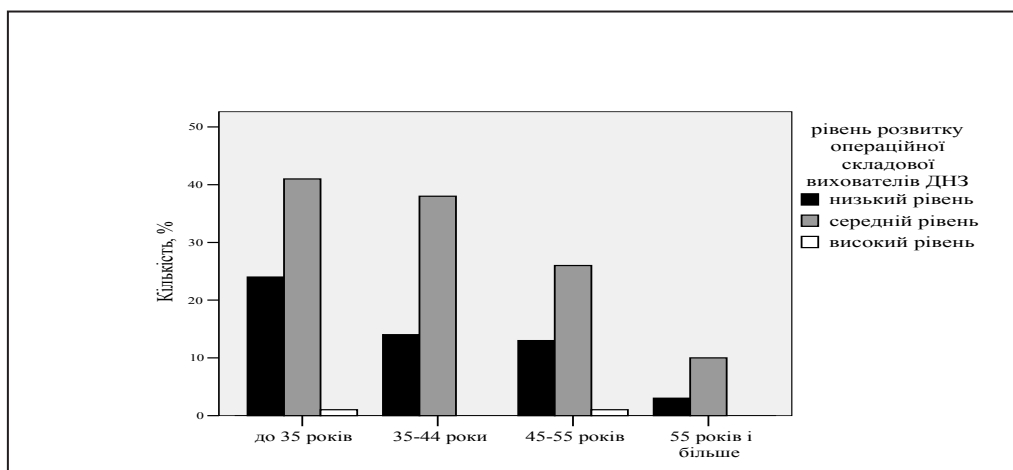

Рис. 1. Рівні операційно-регулятивної складової готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми залежно від їхнього віку

Щодо типу навчального закладу викликає подив, що вихователі ДНЗ традиційного типу показали більш виражені вміння та навички роботи з обдарованими дітьми, ніж вихователі ДНЗ нового типу, які орієнтовані безпосередньо на роботу з дітьми з яскраво вираженою обдарованістю (рис. 2).

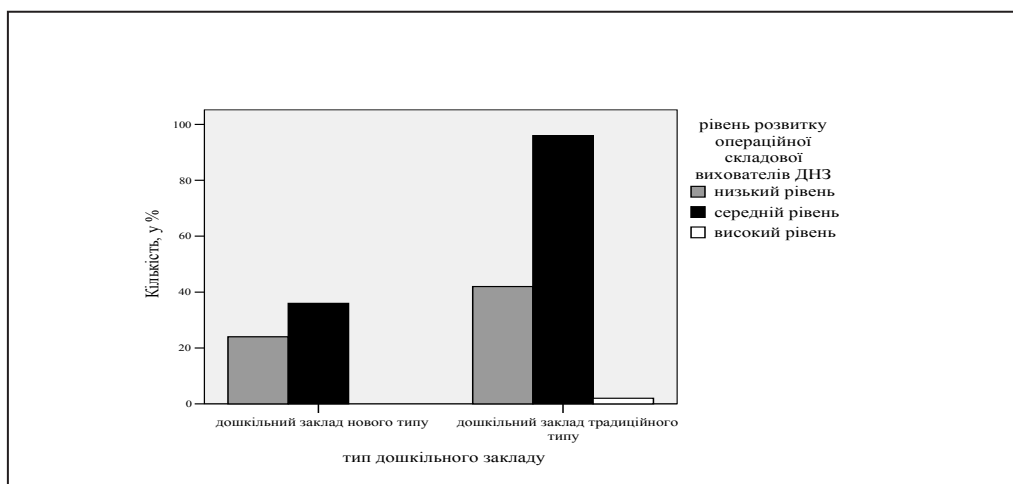

Рис. 2. Особливості рівнів операційно-регулятивної складової готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми залежно від типу навчального закладу

При цьому було встановлено, що високий рівень умінь і навичок практично відсутній, але показники низького і середнього рівнів більш виражені в ДНЗ традиційного типу.

Висновки

За результатами емпіричного дослідження констатовано недостатній рівень розвитку операційно-регулятивної складової готовності вихователів ДНЗ до роботи з обдарованими дітьми, а саме, високий рівень мають лише 3,1% опитаних респондентів, середній рівень — 41,9% і низький рівень 55% вихователів дошкільних навчальних закладів.

Виявлено залежність рівнів готовності операційно-регулятивної складової готовності від віку вихователів, стажу їхньої професійної діяльності та типу навчального закладу.

Отримані результати свідчать про необхідність спеціального психологічного навчання вихователів, спрямованого на розвиток їхніх умінь і навичок роботи з обдарованими дітьми, яке можна здійснити в системі післядипломної педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк; за ред. Л.Н. Проколієнко. — К. : Рад. шк., 1989. — 608 с.
2. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2 т. / А.Н. Леонтьев. — М. : Педагогика, 1983. — Т. I. — 392 с. — (Труды д. чл. и чл.-кор. АПН СССР).
3. Мещеряков Б.Г. Большой психологический словарь / Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. — Режим доступа : <http://krelib.com/>
4. Джумагулова Т.Н. Одаренный ребенок: дар или наказание: кн. для педагогов и родителей / Т.Н. Джумагулова, И.В. Соловьева. — СПб. : Речь; М. : Сфера, 2009. — 160 с.
5. Чикер В.А. Психологическая диагностика организации и персонала / В.А. Чикер. — СПб. : Речь, 2004. — 176 с.
6. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів та слухачів ін-тів післядиплом. освіти. — 2-ге вид., перероб. та доповн. / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової. — К. : Міленіум, 2006. — 368 с.

Довгань Н.А.

ОПЕРАЦИОННО-РЕГУЛЯТИВНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ ВОСПИТАТЕЛЕЙ К РАБОТЕ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ

В статье представлены результаты эмпирического исследования уровней развития и факторов операционно-регулятивной составляющей готовности воспитателей дошкольных учебных заведений к работе с одаренными детьми.

Ключевые слова: психологическая готовность, профессиональная деятельность, воспитатели дошкольных учебных заведений, одаренные дети.

Dovgan N.A.

OPERATIONALLY-REGULATIVE CONSTITUENT OF PSYCHOLOGICAL KINDERGARTENERS' PREPAREDNESS TO WORK WITH SUPERNORMAL PUPILS

The article presents result of empirical research of intelligent level and factors of operationally-regulative constituent of kindergarteners' psychological preparedness to work with supernormal pupils.

Key words: psychological readiness, professional activity, preschool educators, gifted children.